

Recenzija

Srećko Horvat, Igor Štiks

**Pravo na pobunu:
uvod u anatomiju građanskog otpora**

Fraktura, Zaprešić, 2010, 179 str.

Promjenama u Hrvatskoj nakon 2000. politički je život ušao u razmjerno predvidive vode parlamentarne demokracije. Teško je bilo pretpostaviti da će desetak godina poslije doći do svojevrsne “provale naroda” koja je na političku scenu dovela subjekte koje liberalna demokracija ne drži pozvanim da se izravno bave politikom. Svi su se prilično začudili “preuzetnošću” subjekata čiji je donedavni *core business* (barem nekima od njih), prema jednom našem dnevnom listu, bio “grah i svinjske polovice”. Neovisno o čuđenju uskoro se uvidjelo da su ti pokreti (studentski pokret 2009, “seljačka buna” 2010. i pokret za obranu “Varšavske ulice”) otvorili pitanje odnosa naše države i (realnog) kapitalizma. Pitanje koje su izbjegavale političke stranke kao standardni subjekti liberalne demokracije (kao što su neki stranački prvaci ljetos ustvrdili: “Ruke su nam vezane.”). Kako je poznato, ta su, u osnovi, demokratska gibanja u svom nastavku kulminirala sindikalnim prikupljanjem stotina tisuća potpisa građana za referendum o prijedlogu izmjena ZOR-a. I to, po svemu sudeći, nije kraj.

O tom novom demokratskom raspoloženu ispisani su deseci novinskih tekstova, ali Srećko Horvat i Igor Štiks prvi su od-

govorili knjigom prigodna naslova *Pravo na pobunu: uvod u anatomiju građanskog otpora*. Horvat je iznimno plodan, angažiran politički publicist i komentator dnevnika *Večernji list*, a Štiks politolog koji svoju znanstvenu karijeru gradi u inozemstvu. Autori knjige *Pravo na pobunu: uvod u anatomiju građanskog otpora* primarno nastoje na afirmaciji spomenutih (demokratskih) gibanja u Hrvatskoj. Podsjećaju nas da su upravo studenti prvi uspjeli upozoriti javnost da treba pokrenuti raspravu o neoliberalizmu “kao jednom od ključnih političkih pitanja ovog dijela jugoistočne Europe” (12). Može se reći da su oni prilično ushićeni činjenicom da se takva pobuna uopće dogodila u Hrvatskoj: “dugo se ovim prostorima, ako ikada i jest, izuzmemo li samoupravljanje, ... nije rodio takav oblik direktne demokracije kao 2009. na sveučilištima u Hrvatskoj” (11). Svoju knjigu ponajviše žele vidjeti kao nastojanje da se studentski pokret uklopi u širi “front” građanskog otpora. Otud ga smještaju u kontekst političke i ekonomske promjene kao i sve pobune koje su kod nas uslijedile tijekom 2009. i 2010. godine. U *Pravu na pobunu* koristi se angažirani rječnik, tako da knjiga vrlo dobro funkcionira u žanru lijevih “revolucionarnih spisa”, ali ne stoji tvrdnja autora da ona nije (i) teorijski tekst. Naime, knjiga u svojoj prvoj trećini ima izrazitih teorijskih momenata.

Naime, u tom, nazovimo ga teorijskom dijelu knjige Horvat i Štiks poduzimaju kritiku liberalne demokracije, a posebno one koja se razvija nakon 1989, i kojoj su “blagoslov” davale i još uvijek daju “zapadne zemlje kapitalističke jezgre sa Sjedinjenim Državama na čelu”. Za njih je najspornije to što se demokracija svela isključivo na periodične izbore i tako za-

jamčila vladavinu neoliberalne oligarhije. To ima za posljedicu isključivanje velike većine građana iz politike. Građani, štoviše, sve manje izlaze na izbore koje predviđa liberalna demokracija. Oni na taj način bojkotiraju spomenutu novonastalu demokratsku aristokraciju, ali to ne čine zato što su apatični. Posrijedi je nešto mnogo subverzivnije za liberalnu demokraciju. Građani na taj način, s jedne strane, odbacuju mehanizme predstavničke demokracije, a, s druge, počinju organizirati konkretan otpor odnosno svojevrsnu građansku pobunu koja računa s konceptom “aktivnoga građanstva”. Građanska se pobuna, zasnovana na idejama *res publice* i jednakosti svih, ostvaruje tako što studenti, radnici i seljaci stvaraju “pritisak odozdo”. Na taj način građanski neposluš i direktna demokracija nisu više tlapnja, nego politička zbilja.

Ta je koncepcija u Hrvatskoj rezultirala “plenomom” (parola “sva vlast plenumima”), političkim eksperimentom koji se pokazao “subverzivnim spram uobičajenog poretka stvari na političkoj i društvenoj sceni u Hrvatskoj” (122). Plenum je demokratska politička tvorba koju su, ustajući u obranu “prava na besplatno obrazovanje”, ustanovili uglavnom studenti zagrebačkog FF-a na svom fakultetu. U toj političkoj tvorbi mogu sudjelovati svi: oni koji pripadaju “oslobođenom” “partikularnom teritoriju”, oni koji nisu “interesno” za njega vezani (primjerice nisu studenti), pa čak i oni koji mu se protive. Time je na “oslobođenim” punktovima koji uživaju “teritorijalnu autonomiju” stvorena pretpostavka svojevrsne “zakonodavne vlasti”. Prilikom odlučivanja u plenumskoj demokraciji načelno bi se više trebalo težiti konsenzusu koji bi bio rezultat rasprave utemeljene na uvjerljivijem argumentu, a ne toliko na

nadglasavanju većinom. Plenumi su mišljeni kao fleksibilna forma odlučivanja koja može uspostavljati odozdo, od mjesne zajednice, općine, regije i države do transregionalnih i transnacionalnih mreža plenuma.

Međutim, “plenumska demokracija” kao svojevrsno “kapilarno inficiranje struktura društva” pokazala se razmjerno kratkotrajnom jer je “Režim” povratio “oslobođene” institucije. Uzgred rečeno, za autore “Režim” ne predstavlja samo vlast, državni aparat, nego je posrijedi “oligarhijski konglomerat” (uključuje i medije te dijelove civilnog društva, različite institucije, institute, represivni aparat, religijske institucije, gospodarske subjekte, koncerne, organizirani kriminal...) čija je temeljna zadaća očuvanje pozicija oligarhije. Horvat i Štiks razmjerno detaljno prikazuju odnos “Režima” prema studentima te različite odjeke i reakcije koje je studentski pokret izazvao u javnosti, posebno s obzirom na to da je odbijao komunicirati s medijima na uobičajeni način. U knjizi su gotovo dokumentarno izložene različite taktike kojima je pribjegao “Režim” kako bi barem “depolitizirao” pobunu. Isprva je studentski pokret predstavljan kao razmjerno simpatična pobuna koja je posljedica mladosti i potrebe za druženjem i uživanjem (recimo, mladost – ludost). Onda se prišlo onome što autori nazivaju infantilizacija, jer se pretpostavljalo da studenti nisu u stanju da se pozabave tako složenim pitanjem kao što je financiranje obrazovanja. Režim tako ostaje na istoj crti kao i prije pobune. O visokom obrazovanju naime trebaju odlučivati stručnjaci, a ne studentski pokret. Nakon neuspjeha postupka “infantilizacije” prišlo se “medijskoj kontrarevoluciji” kojom se nastojao kompromitirati pokret.

Nedugo nakon toga studentski pokret odlučio se povući s otvorene političke scene.

Pravo na pobunu solidno funkcionira kao najava nadolazeće, izrazito konfliktne preobrazbe Zapada. Ta preobrazba započinje i kao demontaža sustava u kojem je javni sektor imao golem udio u obrazovanju i tako poticao masovno širenje (visoke) obrazbe. Demontaža tog sustava ostvarivat će se kroz “masovno ukidanje nastavničkih mjesta, a velika većina ustanova suočit će s povećanjem zadaća uz jednako ili smanjeno financiranje” (80). Stoga ne trebaju čuditi vijesti kako se gase odsjeci filozofije na nekim američkim sveučilištima. Društveno-humanističke znanosti posebno će jako trpjeti jer je primjerice Cameronova vlada u Britaniji nedavno objavila kako su državni prioriteti medicina i različite tehničke znanosti. Sjetimo li se Lyotardova (polu)proročanstva iz njegova *Postmodernog stanja*, možemo reći da idemo prema postprosvjetiteljskom, raščaranom svijetu u kojem kritički duh odnosno spekulativna legitimnost sveučilišta popušta i ono se sve više legitimira performativnošću usluga koje pruža kao obrazovna institucija.

Slijedom tog stanja stvari, koje je započelo potiskivanjem kejnzijanske paradigme još u drugoj polovini 70-ih godina, Horvatu i Štiksu ne bi trebalo posebno zamjerati na njihovu naglašavanju sveprisutnosti neoliberalizma. Ako se obistini radikalna demontaža države blagostanja, sama će liberalna demokracija u desetljećima koja dolaze prestati nalikovati poretku koji je kao takav življen i konstruiran u literaturi, barem od Drugog svjetskog rata. Teško da će biti puno prostora za, primjerice, profesora s FF-a, stručnjaka za “pradavni hetitski jezik” koji nas “pod svaku cijenu želi uvjeriti da je neoliberalni model ne-

izbjezan, a besplatno obrazovanje bezvrijedno” (95). Naime pod političko-ekonomskim kondicijama koje on zastupa država više neće, kako pokazuje gore spomenuti razvoj događaja, biti previše raspoložena plaćati njegova istraživanja, jer se na tržištu “baš i ne traže virtuozi hetitskoga...”.

Pravo na pobunu ima i neke teškoće. Prvo, teško je iz naslova zaključiti da “ova knjiga nije teorijski rad” (8). Naslov *Pravo na pobunu: uvod u anatomiju građanskog otpora* zapravo je izrazito teorijski, a takav bi se dojam eventualno mogao izbjeći ako bi barem njegov drugi dio nekako naznačio da se radi o “građanskim pobunama, uključujući oni studentsku, koje su potresle Hrvatsku...” (9). Drugo, u središtu je teorijskog interesa autora “pravo na pobunu” koje se oslanja na pravo građana na neposluš nelegitimnoj vlasti. Tu dijelom pomaže i Jacques Rancière, čiji “demokratski skandal” “konstantno nadilazi postojeće političke norme i institucije u neprekidnoj borbi za jednakost” (43). Posrijedi je, kako kaže Badiou, objava “povijesne prigode jednakosti” bilo koga s bilo kim. Ili politologijski rečeno, shvaćanje demokracije kao svojevrsnog nepokoravanja “demokratskog čovjeka” oligarhiji, a ne, kako je to uobičajeno, kao nekog manje-više stabilnog poretka. Vlast je otud, prema Horvatu i Štiksu, za (neke) građane nelegitima i oni to iskazuju tako što zaposjedaju određeni društveni/politički punkt. Time, istina, postaju nezaobilazni, zapravo legitimni, ali to samo po sebi ne rješava pitanje odnosa između onih koji tako djeluju i onih koji nisu entuzijastični u potpori pobune odnosno plenuma. Problem je tim veći što ovi prvi žele promijeniti politički poredak (uvesti neku vrstu plenumske republike), čime se manje entuzijastični gra-

đani odnosno studenti suočavaju s nekom vrstom izvanrednog stanja. Ta blago rečeno kontroverzna situacija dijelom je odredila sudbinu samog (studentskog) pokreta. Tu ne bi trebalo zanemariti ni činjenicu da u *Pravu na pobunu* nije predviđeno, što bi bilo žanrovski korektno, neko “prijelazno razdoblje”, ili neki mješoviti poredak, odnosno mogućnost da koegzistiraju različiti oblici (političkih) institucija.

Pravo na pobunu u osnovi je žanrovska knjiga koja je na svoj način “uhvatila” politički moment na kraju jednog neobičnog desetljeća u Hrvatskoj. U njemu smo prošli put od oduševljenja konačno zadobivenog “pravom” liberalnom demokracijom do ponešto razočaravajućeg uvida da to samo po sebi ne rješava ukupne odnose i prosperitet zajednice. Ova polemično napisana knjiga sa svojom radikalno demokratskom ekstenzijom, koja izaziva podijeljene reakcije, može pomoći da shvatimo kako zapravo živimo realnu, napetu i konfliktnu demokraciju i da vjerojatno i ne postoji puno drukčija.

Tonči Kursar

Prikaz

Tamara Čapeta, Siniša Rodin
Osnove prava Europske unije

Narodne novine, Zagreb, 2010, 137 str.

Puni naziv najnovije knjige naših stručnjaka sa *Jean Monnet* Katedre za europsko javno pravo Pravnog fakulteta u Zagrebu glasi *Osnove prava Europske unije na temelju Lisabonskog ugovora – gradivo za cjeloživotno obrazovanje pravnika*. Sami autori u predgovoru naznačuju kako je knjiga namijenjena pravnicima, i to prvenstveno pravnicima praktičarima – sucima, odvjetnicima i državnim odvjetnicima. Međutim, kako taj podatak ne bi “nepravnik” odvratio od čitanja, možda bi već na početku prikaza valjalo spomenuti da ova knjiga može biti vrlo korisna čak i onima koji nisu završili Pravni fakultet. Primjerice, mogla bi poslužiti zaposlenicima državne uprave, politolozima te studentima poslijediplomskih studija društvenih usmjerenja, ali i drugim zainteresiranima, jer će uskoro “propisi Europske unije stvarati subjektivna prava za sve pravne subjekte u Hrvatskoj”. Kako navode sami autori, trenutkom pristupanja Hrvatske u članstvo Europske unije doći će do paradigmatškog obrata. Hrvatske institucije, pravne osobe i građani prestat će biti objekti i postat će subjekti prava EU-a.

Siniša Rodin, predstojnik spomenute *Jean Monnet* Katedre, redoviti je profesor na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a njegov glavni znanstveni interes uključu-